

Легітимаційна політика: поняття і сутність

Олександр Висоцький,

кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії, документознавства та інформаційної діяльності
Національної металургійної академії України

Залежність соціальних суб'єктів від того, наскільки вони та їх дії легітимні, була помічена ще М. Вебером. В політиці легітимність – це ресурс панування, без якого неможливе існування політичних суб'єктів. Успішність легітимації політики безпосередньо пов'язана з ефективністю діяльності із забезпечення привабливості політики в очах суб'єктів її оцінювання та визнання. Отже, головним чинником та скеровуючим елементом системи легітимації є легітимаційна політика. Її формування і здійснення є важливою науковою проблемою, вирішення якої сприятиме гармонізації суспільно-владних відносин, демократизації політичної практики, розширенню можливостей соціального та політичного управління.

Легітимаційна політика як соціальна практика орієнтована на впорядкування легітимаційних процесів у суспільстві. Словосполучення „легітимаційна політика” („legitimising politics”) зустрічаємо вперше 1998 року у А. Хейдруна. Під такою політикою, наскільки впливає з тексту його праці, вчений розуміє управління конституалізацією або, краще сказати, вироблення адекватної, прийнятної моделі системи політичного управління [75, р. 53]. Проте це занадто вузьке значення; воно, на нашу думку, не відображає обсягу того явища, на яке вказує сам термін.

Поняття „легітимаційна політика” безпосередньо пов'язане з такими термінами, як „легітимація” і „політика”, і є їх термінологічним синтезом. Щоб з'ясувати, яку специфічну частину реальності позначає „легітимаційна політика”, треба спочатку з'ясувати зміст її складових.

Одним з перших у західноєвропейській політичній думці поняття „політика” визначив Платон. Політика для нього – це, передусім, мистецтво управляти людьми, людською спільнотою (259 с, 276 b–c; 292 b, d) [38, с. 5, 26, 46] без насильства чи застосування сили (276 e). Для Аристотеля політика – це найважливіше в суспільстві спілкування, яке

прагне до вищого з усіх благ (1252 а), до щасливого, доброго життя (1280 а-б) [2, с. 22, 106 - 107]. До речі, американський дослідник Дж. Ротшильд вважає, що саме Аристотель почав вивчати проблему легітимації політики і влади. Адже Аристотель зазначав, що „політична влада добивається згоди шляхом використання сили, розподілу винагород, надання освіти чи комбінації цих трьох процедур”. Аристотелеву тріаду, вважає Дж. Ротшильд, сучасною науковою мовою можна було б інтерпретувати як примусову, утилітарну та нормативну техніку правління [89, р. 38].

Н. Макіавеллі пропонував звільнити політику від моралі. Він пов'язував її з реалізацією владних інтересів політичних суб'єктів, ототожнюючи її з технологією захоплення та утримання влади [34, с. 73 - 74, 90]. М. Вебер визначав політику в широкому значенні як діяльність (в усіх її видах) із самостійного керівництва й управління. Політика у вузькому розумінні, за М. Вебером, це керівництво або здійснення впливу на керівництво політичного союзу чи держави; інакше – „прагнення до участі у владі або до здійснення впливу на розподіл влади чи то між державами, чи всередині держави між групами людей, які вона в собі містить” [9, с. 644 - 646].

Услід за М. Вебером політику як специфічний вид діяльності визначають такі сучасні учені, як О. Панарін та В. Ільїн. „Політика є видом ризикової (негарантованої) колективної діяльності в галузі владних відносин, учасники якої намагаються змінити свій статус в суспільстві і перерозподілити сфери впливу в контексті історичних можливостей, які склалися” [36, с. 7]. Пов'язуючи політику з прагненням реалізувати суб'єктивні інтереси, В. Ільїн визначає політику „як соціально значимий рід занять з контролювання міжіндивідуального обміну діяльністю, ефективізації суб'єктивних зв'язків відповідно до заявлених інтересів” [24, с. 47].

Узагальнюючи наведені дефініції, вважаємо за потрібне запропонувати своє визначення. Політика – це специфічна цілеспрямована організаційна, регулятивно-контролююча та управлінська діяльність, орієнтована на перетворення або збереження існуючих суспільних відносин у зв'язку з уявленнями, інтересами і цінностями різних суб'єктів соціальної взаємодії.

Перейдемо до розгляду іншої складової поняття „легітимаційна політика” - легітимації. Термін „легітимація” пов'язаний зі словами „легітимний”, „легітимність”. Він широко використовується в сучасному науковому та практичному політичному дискурсі. Для ілюстрації згадаємо хоча б частину вчених, у назвах праць яких зустрічаємо термін „легітимація”. Це С. Рябов [40], Ю. Габермас [72; 73], С. Макеев [33], О. Левандовський [30], О. Білий, Є. Бистрицький [5; 6], А. Дроздова [20], В. Ачкасов, С. Слисеев, С. Ланцов [3], Н. Чернобровкіна [50], І. Валлерстайн

[96], Р. Паріс [86], Ф. Нонет [85], А. Єрмоленко [22], Р. Бендікс [56], М.-К. Смаутс [93], Дж. Федеріко [66], Ф. Херн [74], С. Гінер [70], К. Фрідман [68], Р. Беллах [55], Дж. Джансен [77], Дж. Саймонс [92], Р. Баркер [53], К. Літфін [79], Р. Розен [87], К. Кейсбір [58], Е. Геллнер [69], Р. Мейер [81], Р. МакВей, Д. Сіккінк [84], Г. Волкер, Дж. Томас, М. Зелдітч-мол. [95], Л. Делла-Фейв [62; 63], Ф. Вейл [99].

Одними з перших, хто дав чітке тлумачення легітимації, були П. Бергер і Т. Лукман. Вони довели важливість і необхідність легітимації для будь-якої соціальної діяльності, соціальних відносин, суспільства в цілому та, відповідно, політичної практики як складової суспільної взаємодії. Легітимація в їх розумінні є способом пояснення і виправдання суспільних і політичних інститутів, їх когнітивною та нормативною інтерпретацією. Будучи своєрідним регулятором суспільних відносин, легітимація як пояснення й оцінювання соціально-політичної реальності є основою здійснення ефективних перетворень політичними силами і стабільності в суспільстві [11, с. 27]. Оскільки, як зазначають П. Бергер та Т. Лукман, „легітимація говорить індивіду не тільки чому він повинен здійснювати ту чи іншу дію, але й те, чому речі є такими, якими вони є” [4, с. 153].

Оскільки термін „легітимація” є похідним від поняття „легітимність”, а їх денотати співвідносяться як процес і його результат, то доцільно в контексті осмислення легітимаційної політики розглянути поняття „легітимність”. У науковий обіг його ввів М. Вебер, запозичивши у теоретика права Г. Єллінека [13, с. 111] та, можливо, й у Г. Гегеля. Як відомо, Г. Гегель в „Основах філософії права” (1820 р.) застосовує термін „легітимність” щодо держави та її правителя, розуміючи під цим терміном визнання з боку народу та інших держав [16, с. 287 - 288].

У Г. Єллінека „легітимність” означає правомірність у природно-правовому сенсі, тобто відповідність соціальної практики уявленням більшості її суб’єктів про справедливість або розумність такої практики [21, с. 230 - 232; 13, с. 112]. На відміну від Г. Єллінека, М. Вебер інакше та, в цілому, ширше інтерпретує легітимність, пов’язуючи її з уявленням про значимість порядку (як системи соціальних відносин) або панування у свідомості індивідів. Саму значимість при цьому він розумів і як можливість орієнтації індивідів на неї, і як умову, що детермінує реальну соціальну поведінку [8, с. 636 - 639]. Поняття „легітимність” у М. Вебера близьке за значенням поняттю „престиж”: „Порядок, що має престиж, в силу якого він диктує непорушні вимоги та встановлює зразок поведінки, має легітимність”. Радянський дослідник творчості М. Вебера Е. Ожиганов пропонує дещо іншу інтерпретацію „легітимності”, визначаючи її як спосіб панування чи як дієздатність політичних режимів. „Значимість і стабільність політичного режиму, на думку М. Вебера, - пише Е. Ожиганов, - залежать від здатності панівних груп формувати в

масах переконання, що саме даний „порядок” є найкращим з усіх можливих. Здатність забезпечення політичного панування в такій спосіб була названа ним легітимністю” [35, с. 71]. Як бачимо, Е. Ожиганов редукує поняття легітимності, фактично зводячи його обсяг до успішної реалізації функції утримання політичної влади панівними групами.

Слід додати, що поняття „легітимність” у М. Вебера є також близьким за значенням до поняття „визнання”. Такої думки додержуються й сучасні філософи В. Фурс і П. Гайденко [46; 15, с. 25]. Згідно з П. Гайденко, М. Вебер перетворив поняття „визнання” на категорію „орієнтації на іншого”, внаслідок чого „визнання” виявилось конститутивним моментом усіякої соціальної дії [15, с. 19]. Цікаво, що у Ю. Габермаса поняття „легітимний” і „конститутивний” у деяких випадках використовуються як рівнозначні [71, р. 179]. Отже, можна сказати, що „легітимність” за М. Вебером є визнання значимості певних соціальних відносин, яке (визнання) детермінує орієнтації індивідів на ці соціальні відносини і відтак визначає їх соціальну поведінку.

Для того, щоб глибше зрозуміти значення „легітимності”, треба звернутись до його етимології. Деякі дослідники вважають, що слово „легітимність” з’являється не раніше епохи Середньовіччя [83, р. 2 - 3]. Проте відомо, що вже в I столітті до нашої ери термін „легітимний” зустрічається у Давньому Римі в юридичному та політичному дискурсах. Так, у трактатах Цицерона поняття „легітимний” використовується для позначення відповідності встановленої влади (*potestas, imperium*) закону в таких виразах, як „*potestas legitima*”, „*legitimum imperium*” [60, р. 19].

Слова „легітимність”, „легітимний”, „легітимація” походять від групи однокореневих латинських слів **lex, legis** (закон, юридична норма, правило, принцип, порядок, право управління, влада), **legitimus, legitima, legitimum** (законний, правомірний, юридичний, правовий, належний, пристойний, неабиякий, правильний тощо), **legitime** (законно, згідно з законами, правомірно, належним чином), **legitima, legitimorum** (узаконені правила, формальності, розпорядження, статuti) [17, с. 584, 588], **legitimare** (узаконювати), **legitimus** (узаконений) [98, р. 1035]. Показово, що як синонім прислівника **legitime** (законно, правомірно) словник І. Дворецького наводить слово **juste** (справедливо, законно, по праву, по справедливості), а як на близьке за значенням слову **legitimus** (законний, правомірний) вказується на **potestas** (панування, влада, можливість, дозвіл, владика, владар, пан, значення, смисл) [17, с. 584, 789]. В обох випадках є посилання на Цицерона, у працях якого згадані слова вживаються як близькі за значенням. Отже, ще до початку нашої ери латинські слова, на основі яких утворились модерні поняття „легітимність”, „легітимний”, „легітимація”, мали значення „законність”, „влада”, „справедливість”, „право управління”, „належний”, „правомірний” і „правильний”. Вони мають відношення як мінімум до

чотирьох дискурсів: правового, політичного, етичного та логічного.

В інших європейських мовах слово „легітимність” та однокореневі з ним лексичні одиниці починають вживатися з XIII століття, спочатку у французькій мові [64, р. 394], а згодом (з XV ст.) у англійській [94, р. 189 - 190]. Їх використовували Д. Дефо, Т. Гоббс, Дж. Локк [94, р. 189 - 190].

З розвитком мов, згідно з найавторитетнішими західними словниками, значення слів „легітимність” та споріднених з ним розширилось. Так, за The Oxford English Dictionary під словом „легітимний” розуміється: „той, що проголошується законним”, „відповідний до закону чи правила”, „санкціонований, уповноважений чи дозволений законом”, „правильний”, „обов’язковий”, „належний”, „підходящий”, „нормальний”, „звичайний”, „систематичний”, „відповідний визнаному стандартному типу”, „санкціонований законами умовиводу, аргументації”, „логічно прийнятний, допустимий у якості висновку” [94, р. 189]. За Webster’s New Universal Unabridged Dictionary, „легітимний” означає також санкціонований звичаєм або законом, справедливий, обґрунтований [98, р. 1035]. Цікаво, що Longman Dictionary of Contemporary English долає тенденцію бачити у поняттях „легітимність” та „легітимувати” в цілому лише позитивні конотації [80, р. 807]. В основному, як бачимо, традиція вживання слів „легітимність”, „легітимація”, „легітимувати” закріплює за ними позитивне значення.

Семантичне поле „легітимності” не обмежується лише юридичною термінологією. Ця теза протистоїть поширеній традиції радянських і російських словників подавати „легітимність” як поняття тільки правової лексики [29, с. 203; 43, с. 168; 47, с. 199]. Некоректним здається й віднесення терміну „легітимність” лише до сфери державного права і політичної науки, як це робить сучасна багатотомна німецька енциклопедія Брокгауза, в якій „легітимність” (Legitimitat) визначається як „виправдання держави, сили її панування та її дій уявленнями про цінності і принципи на відміну від формальної законності (легальності) або чистого фактичного здійснення влади” [57, s. 210].

У цьому зв’язку слід згадати М. Вебера, який не обмежує застосування терміна легітимність лише політичною практикою, а поширює його на всю сферу соціальних відносин [12, с. 17], вбачаючи в цьому феномені важливу умову існування певного соціального порядку. Так, він відзначає, що значимість, тобто легітимність порядку соціальних відносин, надає цьому порядку можливість диктувати непорушні вимоги та встановлювати зразки поведінки для індивіда [8, с. 636 - 639]. На розумінні легітимності як явища соціального, яке не обмежується лише рамками політичної сфери, наполягає й українська дослідниця І. Попова [39, с. 21]. Отже, можемо стверджувати, що поняття „легітимність” характеризує не лише світ політики, а й усю палітру соціальних явищ і процесів, і є поняттям соціальним [13, с. 111].

Звертаючись до аналізу природи легітимності як соціального явища, М. Вебер, по суті, вказує, що вихідним моментом легітимності є смисл. Він відзначає, що легітимність певної соціальної системи (порядку) безпосередньо пов'язана зі смислом системи, втрата якого руйнує її легітимність, в результаті чого соціальна поведінка припиняє орієнтуватись на таку соціальну систему і знищується. М. Вебер зауважує, що можуть паралельно існувати різні розуміння смислу певної соціальної системи. Іншими словами, будь-яка соціальна система має різні способи своєї легітимації. Крім того, як смисли, так і легітимності різних соціальних порядків (систем) конкурують між собою. Це означає, що соціальні суб'єкти можуть вважати свої дії легітимними або переконливо надавати їм видимість легітимності, керуючись різним розумінням смислу соціального порядку (системи) або орієнтуючись на смисл конкуруючого соціального порядку, іншої ціннісно-нормативної системи [8, с. 638]. Такою системою може бути кодекс честі, прийнятий певною соціальною групою, констеляція власних економічних інтересів та очікуваної поведінки інших, законодавство та санкції, які можуть застосовуватись проти його порушників, а також та чи інша етика. На думку М. Вебера, не існує єдиної етики, що має легітимуючу силу для всіх видів соціальних відносин [14, с. 135]. Він відзначає, що справжня, адекватна правомірна етична легітимація політики можлива лише на основі її власних, політичних цінностей, максима ж політичної етики говорить: „Ти **повинен** насильно протистояти злу, інакше за те, що зло візьме гору, **відповідатимеш** ти” [9, с. 696].

П. Бергер і Т. Лукман, услід за М. Вебером, легітимацію пов'язують зі смислом та надають їй взаємодії великого значення як умові існування соціального порядку. Легітимація, на їхню думку, формує смисловий універсум, який, у свою чергу, легітимує індивідуальну біографію й інституціональний порядок, що уможлиблює соціальну взаємодію на рівні усього суспільства. Легітимація як смислова об'єктивація „другого порядку” „створює нові значення, слугуючи для інтеграції тих значень, які вже властиві різним інституційним процесам” [4, с. 138, 150, 159]. Отже, легітимація своїм результатом повинна мати смисловий порядок, який інтегрує соціальні відносини у певній групі або в суспільстві в цілому. П. Бергер і Т. Лукман справедливо зауважують, що для свого існування будь-які соціальні смислові системи мають підтримуватись певною спільнотою, групою, котра відає легітимацією [4, с. 140]. Вчені прямо або опосередковано стверджують, що легітимація це, по-перше, процес, яким управляють, по-друге, соціально необхідний механізм, який забезпечує інтеграцію суспільства, по-третє, технологія, яка використовує всі засоби переконання та пропаганди від створення міфів до раціонального наукового доказу.

П. Бергер і Т. Лукман дуже близько підходять до визначення та

опису легітимізаційної політики як окремого феномена, проте не називають та не відділяють її від ширшого явища – легітимізації. Якщо поняття легітимізації означає процес пояснення та виправдання суспільної практики, способи інтерпретації окремих її складових, то легітимізаційна політика вказує на проблему управління легітимізацією, що охоплює такі питання: „Наскільки легітимізацією можна управляти? Хто і як нею управляє? З якою метою? Які існують перспективи у поліпшенні управління легітимізацією? Наскільки співвідносяться легітимізаційна політика і політична сфера в цілому?”

Важливо, що для переважної більшості вчених характерний аксіологічний (ціннісний) підхід до легітимізації. Для Ю. Габермаса, наприклад, легітимність – це чеснота політичного порядку бути визнаним законним і справедливим, тоді як легітимізація – це досконале аргументування [71, р. 178]. В. Амелін вважає, що легітимізація – це „ствердження правомірності існування даної соціальної інституції, справедливості вимог і цілей, які вона висуває”. Вона є „умовою формування суспільного консенсусу, в межах якого всі учасники соціально-політичного процесу приймають певні вимоги й правила гри”, „способом надання владним відносинам... загальнозначимої форми” [1, с. 6]. Є. Бистрицький: „Легітимізація – це розгорнутий у часі політичний дискурс, процес поширення обговорення, обмірковування, зрештою – доведення колективної правильності й прийнятності соціально-правових норм, які переважно стихійно встановлюються новими політиками” [5, с. 319]. Ю. Кравченко і В. Чечель визначають легітимізацію як процес досягнення легітимності, під якою розуміють „певний стан психіки індивіда в чітко визначений термін, що виражає рівень задоволеності функціонуванням соціальних інституцій щодо створення умов і гарантій можливості задоволення його базових потреб” [28, с. 43]. К. Звершинський у розумінні легітимізації виходить зі смислового поля „легітимності” [23, с. 113], яка „проявляється комплексно: у довірі до норм, у законодавчому підтвердженні прав, у правовій підзвітності влади, в ідеологічній „прозорості” (виправданні довіри) та у виконанні взятих на себе зобов’язань” [23, с. 130]. Для Д. Коппа легітимність – це моральний авторитет управляти [61, р. 4]. Д. Хелд розуміє під легітимністю те, що „люди дотримуються правил і законів, оскільки вони справді вважають їх правомірними і гідними поваги” [76, р. 238]. За Г. Йонасом, „для справжньої легітимізації потрібне поняття **блага**, яке не тотожне поняттю цінності. ...тому слід з’ясувати різницю між об’єктивним і суб’єктивним статусом цінності (або, коротше: між цінністю самою по собі і чиеюсь оцінкою), а отже — співвідношення між благом і буттям (між **bonum** і **esse**)” [25, с. 122].

Інші автори, застосовуючи аксіологічний підхід, оцінюють легітимізацію негативно (в кращому випадку – нейтрально-негативно), як антицінність.

До них належать М. Горкгаймер, В. Адорно, Ж. Ліотар, Ю. Качанов, Д. Белл. М. Горкгаймер та В. Адорно не дають визначення терміну „легітимація”, але застосовують його лише в негативному контексті [48, с. 83, 111, 150, 167, 216]. Ж.-Ф. Ліотар трактує легітимацію як „культурний імперіалізм”, джерело нерівності, зверхності та насильства одних культур та дискурсів над іншими [31, с. 12, 70, 77, 80]. Ю. Качанов пише: „Практика легітимації є евфемізмом влади, що утверджує себе в якості єдино можливої (у даний момент історичного часу соціального простору) системи політичної гри...” „Для політичного панування, що реалізується як політична влада, роль вирішального обґрунтування і смисл його існування складає легітимність” [26, с. 158, 181]. Для Д. Белла легітимація означає виправдання невдалих соціальних дій через маніпулювання значенням і/або застосуванням понять задля зміни політичної поведінки [54, р. 337].

Слід відзначити, що деякі вчені підходять до розгляду легітимації нейтрально, як до об’єктивно існуючого явища, намагаючись не демонструвати своїх ціннісних позицій. Так, С. Ліпсет вбачав легітимність у здатності системи викликати та підтримувати віру в те, що існуючі політичні інститути найбільше підходять для суспільства [78, р. 64]. Дж. Ротшильд під легітимацією розуміє забезпечення згоди та підтримки владарів з боку інших держателів влади (включаючи інші режими міжнародної системи, внутрішні еліти, такі владні кластери, як військові сили, бюрократія, національний банк або транснаціональні корпорації, а також народні маси) [89, р. 51]. С. Рябов визначає легітимацію у трьох площинах знання: у площині повсякденного, масового знання про політику – „це визнання (або невизнання) громадянами існуючої влади, їх згода (чи відмова) їй коритися, невпинне, екзистенційне протистояння влади і суспільства, пошук відповіді на запитання, як належить коритися, дотримуватися владних настанов (або уникати такого підпорядкування)”; у нормативно-сцієнтистській площині знання про політику – „це віднайдення адекватності політичної спрямованості та формально-законодавчих, процедурних регламентів, визначення найбільш прийнятних способів її здобуття, з’ясування того, чиї владні повноваження належить визнавати, як це треба робити”; у площині фундаментального знання – „це визначення того, якою повинна бути влада взагалі, щоб її визнавали, як в принципі можливе обмеження свободи волі людини” [40, с. 381]. За О. Висоцькою, легітимація – це „процес визнання і прийняття певних етичних принципів як нормативно узаконених у суспільній свідомості і тому таких, що виправдовують будь-які дії” [10, с. 33].

У працях П. Бергера, Т. Лукмана, С. Рябова, П. Бурд’є, Дж. Ротшильда, А. Хейдруна знаходимо згадки про феномен легітимаційної політики, але побіжні, вони його майже не виокремлюють. І хоча А. Хейдрун

виносить термін „легітимаційна політика” на титул своєї книги, він не приділяє належної уваги дослідженню її як окремого феномена. Свій дослідницький інтерес акцентує на феномені легітимаційної політики Р. Баркер, також не застосовуючи цього терміна. Він стверджує, що легітимація – це самореферентна, самовизначальна діяльність, характерна для системи управління та урядування, це функція структури врядування, причина та наслідок будови політичного панування [53, р. 7 - 12].

На нашу думку, головною причиною того, що легітимаційна політика досі не виокремлювалась як специфічне, автономне явище, невід’ємний елемент функціонування суспільства, є недостатнє розуміння сутності процесу легітимації та, зокрема, того, хто саме здійснює легітимацію, виступаючи її суб’єктом, активним, спрямовуючим началом, легітimatorом. Одні дослідники (П. Селзнік [91, р. 242], Д. Істон [65, р. 278 - 310], П. Бергер, Т. Лукман [4, с. 191 - 193, 202, 204, 206 -208], Дж. Ротшильд [89, р. 51], Дж. Саймонс [92, р. 696], І. Сікора [42], М. Фуко [45, с. 154], Р. Баркер [53], П. Бурд’є [7, с. 142, 146, 156 - 157]), визначаючи легітимацію як процес пояснення, обґрунтування, виправдання (зокрема, політики, влади, політичних інститутів, явищ та рішень), ініціювання та здобуття підтримки, роль суб’єктів легітимації відводили суб’єктам, ініціаторам обґрунтування і виправдання, політичним теоретикам, генераторам соціальних ідей, технологам зі створення іміджу, правлячим групам, тим самим зводячи легітимацію влади і політики певною мірою до самолегітимації.

Інші вчені (Ю. Рот, Г. Кюпперс [88, р. 308 - 309], Р. Мерелмен [82, р. 548], С. Ліпсет [78, р. 64 - 79], М. Доган [19, с. 147], Л. Саністебан [41, с. 45 - 49], Р. Циппеліус [49, с. 81 - 82], Г. Волкер, Дж. Томас, М. Зелдітч-мол. [95]) визнавали легітимацями* (суб’єктами легітимації) політики та влади соціальні групи та організації, суспільство в цілому, редукуючи легітимацію лише до суспільного визнання та відводячи політикам, владарюючим особам роль виконавців легітимаційного замовлення суспільства, заручників ціннісних орієнтацій, вимог, надій та очікувань суспільних сил.

Третя група дослідників (М. Вебер [97, р. 130 - 132; 14, с. 132 - 136], Р. Коен [59, р. 2], В. Ейвері [52, р. 112], А. Фетісов [44, с. 103 - 112], Ш. Ейзенштадт [51, с. 78, 100 - 101]) фактично ототожнює процес

*Для позначення суб’єкта легітимації правомірно використовувати слова „легітimator” та „легітимацт”, та оскільки в літературі, присвяченій легітимаційній проблематиці, склалась традиція використовувати термін „легітimator” стосовно джерел, інструментів чи ресурсів легітимації, то вважаємо релевантним у цьому зв’язку використання терміна „легітимацт”.

обґрунтування і виправдання і процес визнання, вважаючи їх нерозривним цілим. Є також дослідники (Т. Парсонс [37, с. 21 - 22], Н. Луман [32, с. 76 - 79, 93], Дж. Шаар [90, р. 20 - 44], Дж. Фішкін [67, р. 117 - 129], А.-Н. Дібіров, Л. Пронський [18, с. 58 - 60]), які по суті вилучають суб'єкта з легітимаційного процесу, вважаючи, що легітимність – це певне володіння або якість урядів, владних еліт, які набувають її в процесі легітимації, якщо дотримуються певних принципів, процедур, норм, ідей, „колективних уявлень”, ціннісних зразків.

Без дослідження легітимаційної політики як окремого феномена неможливо зрозуміти логіку процесу легітимації. Водночас з'ясування природи легітимаційної політики щільно пов'язане з вивченням легітимації.

Легітимація є процесом досягнення соціальної значимості (реальної влади або впливу) різними суб'єктами (від індивіда до держав, міжнародних, транснаціональних організацій, міждержавних об'єднань) для успішного здійснення певної практики, яка, по-перше, зачіпає інтереси як окремих осіб, суспільних груп, етносів, народів, організацій, так і людства в цілому; по-друге, стосується збереження або зміни певного соціального порядку (системи соціальних відносин) на будь-якому рівні, у будь-якому відношенні або в цілому; по-третє, відбувається при наявності кількох альтернатив, конкуренції, конфлікту.

Отже, легітимація встановлює та підтримує значимість не лише суб'єктів, а й соціальних порядків, які є результатом діяльності зацікавлених суб'єктів та не існують без їх дієвої і регулярної підтримки. Легітимація забезпечується, з одного боку, обґрунтуванням, виправданням, підтвердженням претензій на соціальну значимість суб'єкта і його діяльності (в її цілях, засобах і результатах) або ним самим, або зацікавленими в ньому іншими суб'єктами, а з іншого боку – визнанням і підтримкою значимості суб'єкта та його соціальних дій, практики держателями ресурсів соціальної підтримки (ентузіастами, експертами, авторитетними особами, лідерами думки, засобами масової інформації, організованими силами, фінансовими донорами, силовими відомствами, виборцями).

Отже, легітимація – це двосторонній процес взаємодії соціальних суб'єктів, що претендують на владу і вплив для реалізації своїх соціальних проектів, та тих, хто їх визнає і підтримує. Суб'єкти легітимації щодо своєї ролі в її здійсненні поділяються на суб'єктів обґрунтування і виправдання системи соціальних значень та суб'єктів визнання (правильності) і підтримки такої системи. Суб'єкти обґрунтування і виправдання фактично є суб'єктами легітимаційної політики. При цьому суб'єкти визнання (правильності) і підтримки є тими, на кого спрямована легітимаційна політика, тобто її об'єктами. Таким чином, легітимаційна політика є інструментом впливу соціальних

суб'єктів на її об'єкти для утвердження, підтвердження або реалізації певної соціальної практики.

Найбільшу потребу в легітимації має політика, політична практика, оскільки вона зачіпає найважливіші інтереси широкого спектра соціальних груп, втягує в процес свого здійснення великі маси людей, значний обсяг засобів і ресурсів, визначає будову та взаємодію соціальних спільнот, виступає важливим фактором соціальних перетворень. З іншого боку, будь-яка політика в усіх її різновидах та незалежно від спрямованості, характеру суб'єктів і об'єктів, масштабів реалізації, змісту цілей потребує легітимації. Від успішної легітимації політики залежить її дієвість, та, зрештою, виконання нею свого призначення. Сам же процес легітимації, його результативність залежить не лише від характеру і змісту політики, а й від діяльності з управління легітимаційним процесом. Така діяльність, власне, і є легітимаційною політикою.

Як і політика в цілому, легітимаційна політика охоплює всю тканину соціальної реальності. Та якщо політика в цілому намагається змінити вже визначену, певним чином визнану, легітимовану реальність, то легітимаційна політика покликана саме визначити, універсалізувати, об'єктивувати реальність так, щоб вироблення та реалізацію певного політичного курсу, програми зробити прийнятною та оптимальною. З одного боку, легітимаційна політика - це невід'ємна складова будь-якої політики, котра реалізується в ідеях, ідеології, етиці, системах обґрунтування і стилях аргументування, визначенні ціннісної ієрархії та акцентуванні кодів (друг - ворог, приватні інтереси - загальне благо, захист прав людини - їх порушення, рівність - нерівність, справедливість - несправедливість, правомірне - неправомірне, моральне - неморальне тощо) політичної дії. З іншого боку, легітимаційна політика - необхідний фундамент будь-якої політичної практики, втілення в життя будь-якого політичного проекту - вона має власну, автономну реальність. На рівні легітимаційної політики задаються принципи та критерії оцінки, міра довіри, шанси визнання та підтримки тієї чи іншої політики, політичного курсу.

Отже, легітимаційна політика - це і вид політики і одночасно метаполітика. Як вид політики, легітимаційна політика покликана забезпечити ґрунт для проведення певного курсу організації життя суспільства. Як метаполітика, вона є полем боротьби різних ідей, концепцій, ідеалів, надій, смислів за право визначати структуру реальності та наділяти нееквівалентним (нерівноцінним) значенням, а відтак і владою, різні її аспекти і прояви. Скасувати легітимаційну політику означало б зрівняти всі значення, не розрізняти різні складові реальності, вважати всіх рівними, а все, з чого складається світ і що у ньому відбувається, єдиним, гомогенним, неієрархізованим. Одночасно це означало б і скасування будь-якої влади. Неможливість скасувати

легітимаційну політику, її вкоріненість у соціальному бутті людини, її тотальність дає можливість стверджувати, що вона має свою онтологію. Будучи спільною і визначальною для всіх можливих політик, легітимаційна політика є конститутивною основою політичного, метаполітикою.

Легітимаційна політика як соціальна реальність проявляється переважно у продукуванні смислів або систем смислів, що визначають соціальний порядок і поведінку людини згідно з її місцем у соціальній системі та перспективами соціальної мобільності. Як соціальний інститут, легітимаційна політика виникла у відповідь на потребу людини в смислах та в упорядкуванні відносин з природою ще первісному колективі. Саме до доби первісного суспільства відносить В. Ільїн появу регуляторів соціальної взаємодії: „Виникнення соціальності і координованих з нею владних, правових, етичних, а згодом і морально-ціннісних структур правомірно пов'язувати з упорядкуванням взаємодії особин в початкових формах первісного людського стада в усіх іпостасях прояву колективного життя від праці до злягання” [24, с. 123]. Через створення міфологічних та релігійних уявлень про світ легітимаційна політика не лише реалізовувала потребу людини у смислах, а й за їх допомогою згуртовувала первісний колектив, освячувала табу, звичаї та ритуали, добиваючись неодмінності їх виконання.

Отже, легітимаційна політика як духовна інстанція впорядкування соціальної організації виникає з появою соціальних відносин, що потребували закріплення, тобто легітимації.

Легітимаційна політика виникає разом з владою, без якої важко уявити будь-яку соціальну організацію, життя будь-якого соціального колективу. Джерелами влади виступає природна нерівність людей, ієрархія взаємовідносин учасників соціального цілого. Як відомо, ієрархічна організація формується ще у первісних людей внаслідок ускладнення добування їжі [27, с. 92 - 94]. Легітимаційна політика нерозривна з владою, вона виступає як її процесуальність, як встановлення правил, норм та процедур висловлювань і дій, як механізм, що породжує і структурує владу через фіксацію певних ієрархічних уявлень в суспільній свідомості. Важливими завданнями легітимаційної політики в соціумі є закріплення, насамперед на соціально-функціональному, а потім і на майновому рівні неоднаковості становища людей, утвердження норм людських взаємовідносин в усіх сферах життєдіяльності, запровадження обмежень для природних, індивідуальних, життєвих проявів людини у формі звичаїв, права, моралі з метою виживання соціального цілого.

Висновки

1. Легітимація є процесом досягнення соціальної значимості різними

суб'єктами задля забезпечення успішного здійснення певної практики в суспільстві.

2. Легітимація – це процес, яким можна управляти.

3. Легітимаційна політика є інстанцією управління легітимацією.

4. Легітимаційна політика є, з одного боку, автономною реальністю, яка визначає соціальні відносини, межі, характер і способи розгортання соціальних практик через певні коди (прийнятне – неприйнятне, бажане – небажане тощо), укорінених в суспільній свідомості, і відтак є метаполітикою, з іншого боку – легітимаційна політика є способом існування, модусом здійснення політики як специфічної цілеспрямованої організаційної, регулятивно-контролюючої та управлінської діяльності, орієнтованої на перетворення або збереження існуючих суспільних відносин у зв'язку з уявленнями, інтересами і цінностями різних соціальних суб'єктів.

Література:

1. **Амелин В. Н.** Власть как общественное явление. // Социально-политические науки. – 1991. – №2. – С. 6 – 8.

2. **Аристотель.** Политика.- М.: АСТ, 2002. – 393 с.

3. **Ачкасов В. А., Елисеев С. М., Ланцов С. А.** Легитимация власти в постсоциалистическом Российском обществе. – М.: Аспект-Пресс, 1996. – 127 с.

4. **Бергер П., Лукман Т.** Конструирование социальной реальности. Трактат по социологии знания.- М.: „Academia-Центр”, „МЕДИУМ”, 1995. – 323 с.

5. **Бистрицький Є.** Проблема легітимації. // Українська державність у ХХ сторіччі. Історико-політичний аналіз. – К.: Політична думка, 1996. – С. 318 – 320.

6. **Білий О., Бистрицький Є.** Побудова держави в Україні: шляхи легітимації. // Політична думка. – 1996. – №1. – С. 11 – 23.

7. **Бурдьє П.** Дух государства: генезис и структура бюрократического поля. // Поэтика и политика. Альманах Российско-французского центра социологии и философии Института социологии Российской Академии наук. – М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: Алетейя, 1999. – С. 127 – 166.

8. **Вебер М.** Основные социологические понятия. // Вебер М. Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990. – С. 602 – 643.

9. **Вебер М.** Политика как призвание и профессия. // Вебер М. Избранные произведения. – М.: Прогресс, 1990. – С. 644 – 706.

10. **Висоцька О. Є.** Моральні цінності як основи взаємодії суспільства з природою: Дис. ... канд. філософ. наук: 09.00.03. – Дніпропетровськ, 2002. – 194 с.

11. **Висоцький О.** Сутність легітимації політики // Політичний менеджмент.- 2004.- № 4 (7). - С.24-34.
12. **Высоцкий А. Ю.** К вопросу о теории легитимности. // Філософія, культура, життя. Міжвузівський збірник наукових праць.- Вип. 12. - Дніпропетровськ: ДДФЕІ, 2002. - С. 16 - 23.
13. **Высоцкий А. Ю.** Легитимность: анализ понятия. // Грані. - 2003. - №1 (27). - С. 109 - 113.
14. **Высоцкий А. Ю.** Проблема легитимации политики в концепции Макса Вебера. // Грані. - 2003. - №6. - С. 132 - 136.
15. **Гайденко П. П.** Социология Макса Вебера. // Вебер М. Избранные произведения. - М.: Прогресс, 1990. - С. 5 - 43.
16. **Гегель Г. В. Ф.** Основы философии права, або Природне право і державознавство. - К.: Юніверс, 2000. - 336 с.
17. **Дворецкий И. Х.** Латинско-русский словарь. Около 50 000 слов. Изд. 2-е, переработ. и доп. - М.: Русский язык, 1976. - 1096 с.
18. **Дибиров А.-Н. З., Пронский Л. М.** О природе политической власти. // Вестник Московского университета. - Сер. 18. Социология и политология. - 2002. - №2. - С. 48 - 60.
19. **Доган М.** Легитимность режимов и кризис доверия. // Социс. - 1994. - №6.- С. 147 - 155.
20. **Дроздова А. М.** Социально-философские проблемы легитимации власти: Автореф. дис. ... канд. филос. наук. / Ставроп. гос. техн. ун-т. - Ставрополь, 1997. - 22 с.
21. **Еллинек Г.** Общее учение о государстве. - СПб.: Общественная польза, 1903. - 532 с.
22. **Єрмоленко А. М.** Універсальний громадський дискурс як морально-етична метаінституція легітимації політичного ладу. // Малахов В. А., Єрмоленко А. М., Кисельов О. О. та ін. Етика і політика: проблеми взаємозв'язку. - К.: Стилос, 2000. - С. 37 - 82.
23. **Завершинский К. Ф.** Легитимность: генезис, становление и развитие концепта. // Полис. - 2001. - №2. - С. 113 - 131.
24. **Ильин В. В.** Политология.- М.: Книжный дом „Университет”, 1999. - 540 с.
25. **Йонас Г.** Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації. Пер. з нім. — К.: Лібра, 2001. — 400 с.
26. **Качанов Ю. Л.** Политическая топология: структурирование политической действительности. - М.: Ad Marginem, 1995. - 224 с.
27. **Клягин Н. В.** Происхождение цивилизации (социально-философский аспект). — М.: ИФ РАН, 1996. — 252 с.
28. **Кравченко Ю., Чечель В.** Легітимність політичної влади й можливість її досягнення. // Політологічні читання. - 1993. - №2. - С. 41 - 58.
29. **Комлев Н. Г.** Словарь иностранных слов. - М.: ЭКСМО-Пресс,

1999. - 672 с.

30. **Левандовский А.** Оружие мифа (Миф как средство легитимации власти в России). // Свободная мысль. - 2001. - №2. - С. 102 - 118.

31. **Лиотар Ж.-Ф.** Состояние постмодерна.- М.: Институт экспериментальной социологии; СПб.: АЛЕТЕЙЯ, 1998. - 160 с.

32. **Луман Н.** Власть. - М.: Праксис, 2001. - 256 с.

33. **Макеев С.** Легітимація політичних домагань у виборчій кампанії. // Політична думка. - 1994. - №3. - С. 31 - 36.

34. **Макиавелли Н.** Государь: Сочинения.- М.: Эксмо-Пресс; Харьков: Фолио, 2001. - 656 с.

35. **Ожиганов Э. Н.** Политическая теория Макса Вебера: Критический анализ. - Рига: Зинатне, 1986. - 158 с.

36. **Панарин А. С.** Философия политики. - М.: Новая школа, 1996. - 424 с.

37. **Парсонс Т.** Система современных обществ. - М.: Аспект Пресс, 1998. - 270 с.

38. **Платон.** Политик. // Платон. Законы. - М.: Мысль, 1999. - С. 3 - 70.

39. **Попова І.** Соціологічний підхід до вивчення легітимності та легітимації. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. - 2000. - №3. - С. 21 - 41.

40. **Рябов С. Г.** Легітимація влади як соціально-філософська проблема (концептуально-методологічний аналіз): Дис. ... д-ра філософ. н.: 09.00.03. - К., 1997. - 424 с.

41. **Санистебан Л.** Политические системы и легитимность. // Диалог. - 1993. - №4. -С. 45 - 49.

42. **Сікора І.** Проблема легітимності політичної системи і державності в перехідних суспільствах. // Політологічні читання. - 1992. - №1. - С. 220 - 227.

43. Словарь русского языка: В 4-х т. / АН СССР, Ин-т рус. яз.; Под ред. А. П. Евгеньевой. - 2-е изд., испр. и доп. - Т. 2. К-О.- М.: Русский язык, 1982. - 736 с.

44. **Фетисов А. С.** Политическая власть: проблемы легитимности. // Социально-политический журнал. - 1995. - №3. - С. 101 - 112.

45. **Фуко М.** Интеллектуалы и власть: Избранные политические статьи, выступления и интервью. - М.: Праксис, 2002. - 384 с.

46. **Фурс В. Н.** Вебер Макс. // Всемирная энциклопедия: Философия. / Главн. науч. ред. и сост. А. А. Грицанов. — М.: АСТ, Мн.: Харвест, Современный литератор, 2001. — С. 153.

47. **Халипов В. Ф.** Власть: Кратологический словарь. - М.: Республика, 1997. - 431 с.

48. **Хоркхаймер М., Адорно Т. В.** Диалектика Просвещения. - М.; СПб.: „Медиум”; „Ювента”, 1997. - 311 с.

49. **Циппеліус Р.** Філософія права. - К.: Тандем, 2000. - 300 с.

50. **Чернобровкина Н. И.** Культурная легитимация как социальное явление: Автореф. дис. ... канд. филос. наук. / Рост. гос. ун-т. - Ростов н/Д, 1996. - 21 с.
51. **Эйзенштадт Ш.** Революция и преобразование обществ. Сравнительное изучение цивилизаций. - М.: Аспект Пресс, 1999. - 416 с.
52. **Avery W. P.** Political Legitimacy and Crisis in Poland // *Political Science Quarterly*.- 1988. - Vol. 103.- Issue 1.- P. 111 - 130.
53. **Barker R.** The long millennium, the short century, and the persistence of legitimation // *Contemporary Politics*. - 2000. - Vol. 6. - Issue 1. - P. 7 - 12.
54. **Bell D. S. A.** Language, Legitimacy, and the Project of Critique // *Alternatives: Global, Local, Political*. - 2002. - Vol. 27. - Issue 3. - P. 327 - 350.
55. **Bellah R. N.** Religion and legitimation in the American Republic // *Society*. - 1998.- Vol. 35. - Issue 2. - P. 193 - 201.
56. **Bendix R.** State, legitimation and 'civil society' // *Telos*. - 1991. - Issue 86. - P. 143 -152.
57. Brockhaus Enzyklopadie in vierundzwanzig Banden. Neunzehute, vollig new bearbeitete Auflage. Dreizehuter Band. Lah-Maf. - Band. 13. - Hamburg: F. A. Brockhaus Mannheim, 1990. - 704 s.
58. **Casebeer K.** A cautionary tale: globalisation and legitimation crisis in the rule of law in the United States // *International Journal of the Legal Profession*. - 2001. - Vol. 8. - Issue 1. - P. 57 - 68.
59. **Cohen R.** Introduction // *State Formation and Political Legitimacy*.- Ed. By R. Cohen and G. D. Toland. - New Brunswick and Oxford: Transaction Books, 1988. - P. 1 - 21.
60. **Coicaud J.- M.** Legitimacy and Politics: A Contribution to the Study of Political Right and Political Responsibility. - Cambridge: Cambridge University Press, 2002. - 254 p.
61. **Copp D.** The Idea of a Legitimate State // *Philosophy & Public Affairs*. - 1999. - Vol. 28. - Issue 1. - P. 3 - 45.
62. **Della Fave L. R.** The dialectics of legitimation and counternorms // *Sociol. perspectives*. - 1986. - Vol. 29. - Issue 4. - P. 435 - 460.
63. **Della Fave L. R.** Toward an Explication of the Legitimation Process // *Social Forces*. - 1986. - Vol. 65. - Issue 2. - P. 476 - 500.
64. *Dictionnaire Etymologique du Francais par Jacqueline Picoche. Agregee de grammaire Docteur is lettres.* Paris: les usuels du Pobert, 1983. - 830 p.
65. **Easton D. A.** *Systems Analysis of Political Life*. - Chicago: The University of Chicago Press, 1979. - 507 p.
66. **Federico J. A.** Millenarianism, Legitimation, and the national Socialist Universe in Thomas Bernard's Von dem Ruhestand // *Germanic Review*. - 1984. - Vol. 59. - Issue 4. - P. 142 - 148.
67. **Fishkin J. S.** *The Dialogue of Justice. Toward a Self-Reflective*

- Society. - New Haven and London: Yale University Press, 1992. - 243 p.
68. **Friedman K. V.** Legitimation of Social Rights and the Western Welfare State. - Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1981.- 269 p.
69. **Gellner E.** Legitimation of Belief. - Cambridge: Cambridge Univer. Pr., 1975. - 210 p.
70. **Giner S.** Political economy, legitimation and the State in Southern Europe // British Journal of Sociology. - 1982. - Vol. 33. - Issue 2. - P. 172 - 199.
71. **Habermas J.** Communication and the Evolution of Society / Trans. and with an Introduction by Thomas McCarthy. - London: Heinemann Educational Books, 1979. - 239 p.
72. **Habermas J.** Legitimation crisis / Transl. by McCarthy Th. - Cambridge: Oxford : Blackwell: Polity press, 1997. - XXV, 166 p.
73. **Habermas J.** Remarks on legitimation through human rights // Philosophy and social criticism. - 1998. - Vol. 24. - Issue 2 - 3. - P. 157 - 171.
74. **Hearn F.** Domination, Legitimation, and Resistance: The Incorporation of the Nineteenth-Century English Working Class. - Westport, Connecticut and London: Greenwood Press, 1978. - ix + 309 p.
75. **Heidrun A.** Democracy in Europe: Legitimising Politics in a Non-State Polity. New York: Berghahn Books, 1998. - 184 p.
76. **Held D.** Models of Democracy. - Stanford: Stanford University Press, 1987. - 321 p.
77. **Jansen J. D.** Curriculum policy as compensatory legitimation? A view from the periphery // Oxford Review of Education. - 1990. - Vol. 16. - Issue 1.- P. 29 - 38.
78. **Lipset S. M.** Political Man: The Social Bases of Politics. - Baltimore, Maryland: The John Hopkins University Press, 1981. - 586 p.
79. **Litfin K. T.** Environment, Wealth, and Authority: Global Climate Change and Emerging Modes of Legitimation // International Studies Review. - 2000. - Vol. 2. - Issue 2. - P. 119 - 148.
80. Longman Dictionary of Contemporary English. - Third Edition. - Oxford; Barcelona: Longman, 2000. - 1668 p.
81. **Mayer R.** Lenin, the proletariat, and the legitimation of dictatorship // Journal of Political Ideologies. - 1997. - Vol. 2. - Issue 1. - P. 99 - 115.
82. **Merelman R. M.** Learning and Legitimacy // American Political Science Review. - 1966. - Vol. 60. - Issue 3. - P. 547 - 559.
83. **Merquior J. G.** Rousseau and Weber: Two Studies in the Theory of Legitimacy. - London: Routledge & Kegan Paul, 1980.- 224 p.
84. **McVeigh R., Sikkink D.** God, Politics, and Protest: Religious Beliefs and the Legitimation of Contentious Tactics // Social Forces.- 2001.- Vol. 79.- Issue 4.- P. 1425 - 1458.
85. **Nonet Ph.** The Legitimation of Purposive Decisions // California Law Review. - 1980. - Vol. 68. - Issue 2. - P. 263 - 300.

86. **Paris R.** Class Structure and Legitimatory Public Sphere: A Hypothesis on the Continued Existence of Class Relationships and the Problem of Legitimation in Transitional Societies // *New German Critique*. - 1975. - Issue 5. - P. 149 - 157.

87. **Rosen R.** Complicating Law's Legitimation Processes // *Law & Social Inquiry*. - 2000. - Vol. 25. - Issue 4. - P.973 - 981.

88. **Roth J., Kyppers G.** Democratizing European Science and Technology Politics? On Users, Problems and the Quest for Legitimacy // *Innovation*. - 2002.- Vol. 5. - Issue 4. - P. 307 - 324.

89. **Rothschild J.** Political Legitimacy in Contemporary Europe // *Legitimation of Regimes. International Frameworks for Analysis (Conference on Legitimation and Delegitimation of Regimes, City University of New York, 1977)*. - London; Beverly Hills, California: SAGE Publications Ltd., 1979. - P. 37 - 54.

90. **Schaar J. H.** Legitimacy in the Modern State. - New Jersey, New Brunswick: Transaction Publishers, 1989. - 359 p.

91. **Selznick P.** The Organizational Weapon. - New York: McGraw-Hill, 1952. - 358 p.

92. **Simons J.** The exile of political theory: The lost homeland of legitimation // *Political Studies*. - 1995. - Vol. 43. - Issue 4. - P. 683 - 697.

93. **Smouts M.-C.** The meanings of violence and its role in legitimation // *International Studies Quarterly*. - 1995. - Supplement 1. - Vol. 39. - Issue 1. - P. 111 - 115.

94. *The Oxford English Dictionary*. - Vol. VI (L-M). - Oxford: At the Clarendon Press, 1970. - 528+820 p.

95. **Walker H., Thomas G. M., Zelditch Jr. M.** Legitimation, Endorsement, and Stability // *Social Forces*. - 1986. - Vol. 64. - Issue 3. - P. 620 - 643.

96. **Wallerstein I.** Liberalism and the legitimation of nation-states: an historical interpretation // *Social justice*. - 1992. - Vol. 19. - Issue 1. - P. 22 - 33.

97. **Weber M.** *The Theory of Social and Economic Organization*. - N.Y.: The Free Press; London: Collier-Macmillan Limited, 1968. - 436 p.

98. *Webster's New Universal Unabridged Dictionary. Deluxe Second Edition*. - New York: Simon and Schuster, Tree of Knowledge, 1983. - 2129+160 p.

99. **Weil F. D.** The sources and structure of legitimation in Western democracies: a consolidated model tested with time-series data in six countries since World War II // *Amer. sociol. rev.* - 1989. -Vol. 54. - Issue 5. - P. 682 - 706.